

Het verleden van ons allemaal

Nationaal erfgoed biedt geen informatie maar een gevoel; het wordt niet bestudeerd maar vereerd. Historicus **Rob van der Laarse** over de constructie van een nationaal verleden.

W e zijn gehecht aan foto's, films en video's die ons herinneren aan overleden, getrouwde of spelende familieleden. Ze worden met zorg omgeven, staan als pronkstukken in glazen lijstjes of liggen veilig weggeborgen in het depot van onze fotoalbums. Deze souvenirs en memorabilia zijn dragers van familiebesef en familiecontinuïteit. Maar bij een overlijden of scheiding blijken ze al snel betwist bezit of waardeloos geworden. De een voelt zich er blijvend mee verbonden, de ander ontruimt liever het huis om zich te bevrijden van ontheemd familiegoed.

Niet alleen ons persoonlijke leven, ook de wereld van kunst en cultuur wordt beheerst door vroeger. Zoals David Lowenthal heeft laten zien in *The Heritage Crusade* (1996) draagt alles het stempel van de erfgoedcultus, of het nu gaat om het Amerikaanse Disneyland of het Holocaust Museum, om de Noord-Ierse burgeroorlog of de Balkanoorlogen, om de memorabilia van Elvis of de Elgin Marbles – de Parthenonfriezen in het British Museum die nog vandaag de dag door Griekenland worden opgeëist. Als een Jekyll-en-Hyde toont de erfgoedcultus ons enerzijds een vrolijk festijn van publiekseducatie, themaparken en cultuurtoerisme, en anderzijds een grimmig tafereel van patriottisme, vreemdelingenhaat en etnische spanningen.

Aan de wieg van het moderne erfgoeddebat ligt het verwijt van geschiedvervalsing. Opvallend is dan echter het verschil tussen de Franse en Engelse receptie van de erfgoedcultus. Franse intellectuelen hebben een afkeer van amerikanisering en globalisering en identificeren zich met het '*patrimoine*'. Britse intellectuelen hebben echter met deze herinneringscultus maar weinig op. In literair-sociologische publicaties als Patrick Wrights *On Living in an Old Country* (1985) en Julian Barnes' *England, England* (1999) wordt Groot-Brittannië afgeschilderd als een eiland, ondergedompeld in heimwee en nostalgie. 's Werelds eerste industriële natie zou vanaf de jaren zeventig zijn verworden tot een toeristische uitbater van zijn glorieus verleden; een land in coma, levend met de rug naar de toekomst, dat in zijn geheel onder de kaasstolp is geplaatst. Terwijl Franse intellectuelen delen in het enthousiasme voor volkscultuur en ecomuseum,

JAN STEEN, 'BURGEMEESTER VAN DELFT'

beschrijft Barnes met satanisch genoeg de fictieve transformatie van het eiland Wight tot een historisch themapark; een openluchtmuseum ten behoeve van buitenlandse toeristen met replica's van Englands voornaamste monumenten.

In de Thatcher-jaren heeft onder neomarxistische critici de mening postgevat dat voor historisch besef het 'valse bewustzijn' van de erfgoedindustrie in de plaats is gekomen. Het is de combinatie van historische cultuur en moderne commercie die scherp is bekritiseerd in Robert Hewisons *The Heritage Industry* (1987) met de veelzeggende ondertitel *Britain in a Climate of Decline*. Groot-Brittannië was in snel tempo bezig van een industriële natie te veranderen in een erfgoednatie. De nostalgie van *countryside*-Engeland, bewierookt door de '*conservationists*' van de National Trust en English Heritage, onder supervisie van prins Charles, de in kilt gehulde

criticus der moderne architectuur, stond symbool voor een verstikkende musealisering. Elke week opent er wel een nieuw museum, en als het geen museum is, dan is het wel een erfgoedcentrum, en als het geen erfgoedhuis is, dan is het wel een themapark. Terwijl in Frankrijk de herinnering wordt gekoesterd, staat in de Angelsaksische *heritage studies* de intrinsieke contradictie van '*history*' en '*heritage*' centraal.

D eze verschuiving van geschiedenis naar erfgoed is ook het uitgangspunt voor David Lowenthals fascinatie voor de erfgoedcultus. Gevormd als historisch-geograaf in de Amerikaanse National Parks' traditie – waar bescherming en beleving per definitie samenvielen – stond hij buiten de morele argumentaties van het Britse erfgoeddebat. Voor Lowenthal is erfgoed geen *verkeerde* maar een *andere* omgang

met het verleden: *‘Nostalgia tells it like it wasn’t.’* Erfgoed is een ervaringscategorie. Het is daarmee meer verwant aan herinnering dan aan geschiedenis. Erfgoed heeft iets bezetens en vraagt om respect en toewijding. Nauw verbonden met de romantische gedachtewereld waarin

recent toen het bij een breed publiek bekend werd als coverprent van Simon Schama’s best-seller *The Embarrassment of Riches* uit 1987. Gecanoniseerd door deze *‘hijacking of literature’* is dit even verleidelijke als misleidende beeld van een zelfgenoegzaam regenteske weldoener op

Het schilderij op de cover van Simon Schama’s ‘The Embarrassment of Riches’ groeide in enkele jaren uit tot de verloren zoon van ons nationaal erfgoed

we ook de museale beleving en toeristische ervaring situeerden, draait erfgoed niet om argumenten maar om gevoelens, niet om bestudering maar om verering, niet om plausibele interpretaties maar om een absoluut geloof in de eigen versie van het verleden. Maar deze onontkoombare vervalsingen en verzinsels – *‘heritage’s gravest supposed sin’* – zijn nooit bedoeld om het verleden te begrijpen. Want, aldus Lowenthal, de bedoeling van de erfgoedcultus is *‘not that the public should learn something but that they should become something’*.

Het erfgoed wordt niet alleen bedreigd door natuurrampen en vandalisme maar evenzeer door een exploitatie als bezienswaardigheid. In de archeologie, de monumentenzorg of de wereld van het historisch huismuseum veroorzaken interventies van conserveren, restaureren en presenteren vaak de complete teloorgang van het ‘authentieke’ object. Zelfs indien het object onveranderd blijft, verandert het van karakter en betekenis. Want erfgoed is per definitie verplaatst en toegeëigend. Dat wat als eigen wordt beschouwd, is vrijwel altijd vervreemd van zijn oorspronkelijke omgeving. Behalve tegen verval wordt erfgoed dan ook beschermd tegen de claims van anderen. En als betwist bezit wordt het al snel een icoon van nationale, religieuze of etnische identiteit.

In de erfgoedcultus gaat identiteit dus boven authenticiteit. Om die reden verwelkomde Ronald de Leeuw, directeur van het Rijksmuseum, recent de duurste aankoop uit de geschiedenis van zijn museum, die van Jan Steens *Burgemeester van Delft*, als de terugkeer van ‘de verloren zoon van ons nationaal erfgoed’. Toch kreeg dit doek deze betekenis – als vaderlands topstuk van het niveau van *De Nachtwacht* van Rembrandt en *De Stier* van Potter – pas zeer

zijn geboende stoepje met deze aankoop inmiddels een onweerlegbaar *Leitbild* van de Hollandse Gouden Eeuw geworden.

Voor de een belichaamt cultureel erfgoed de universele waarden van gecanoniseerde kunstwerken, voor de ander de superioriteit van de eigen groep, en voor weer een ander de spraakmakende redding van bedreigde cultuurgooden. Erfgoed is daarom meer dan alleen een zaak van musea en monumentenzorg; het is een culturele productiewijze. Onder druk van de markt veranderen museale en wetenschappelijke instellingen in erfgoedhuizen en themaparken, terwijl historische steden en landschappen musealiseren tot toeristische bestemmingen. Wetenschappers zien hun opvattingen met ongekende snelheid vertaald in nieuw beleid. Deze doorbraak uit de ivoeren toren roept echter eveneens nieuwe vragen op over academische ethiek, kritiek en autonomie, die, naar mijn mening, tot het domein van de nieuwe erfgoedstudies behoren. Erfgoed, toerisme en identiteit staan in een even spanningsvolle als onlosmakelijke samenhang. Op het moment dat iets toeristisch wordt beschouwd ontstaat een onomkeerbaar proces van dynastieke, nationale en universele toe-eigening. Dingen waaraan voordien geen waarde werd toegekend, worden nationale iconen door verlies of bedreiging. De museale installatie vormt het theater van herinneringen, waarin als het ware steeds opnieuw de erfenis van verdwenen culturen en ‘dode’ beschavingen wordt opgevoerd.

Rob van der Laarse is verbonden aan de afdeling cultuurgeschiedenis van Europa. Dit is een bewerking van zijn inleiding bij de door hem geredigeerde bundel *Bezeten van vroeger: Erfgoed, identiteit en musealisering*, die deze week verschijnt bij Het Spinhuis (232 blz., € 24,95).

PROMOTIES

DINSDAG 15/11

10.00 UUR

Jurgen Vinju - Informatica

Analysis and Transformation of Source Code by Parsing and Rewriting.

Promotor is prof.dr. P. Klint.

12.00 UUR

Sven Zebel - Sociale psychologie

Negative associations: The role of identification in group-based guilt.

Promotor is prof.dr. R. Spears.

14.00 UUR

Renée van Amerongen - Geneeskunde

The Mouse Trap. Resolving the role of Frat in Wnt-signal transduction.

Promotor is prof.dr. A.J.M. Berns.

WOENSDAG 16/11

12.00 UUR

Bram van den Elzen - Geneeskunde

Functional Dyspepsia. Evolving pathophysiological concepts & non-invasive diagnostic tools.

Promotor is prof.dr. G.N.J. Tytgat.

14.00 UUR

Yra van Dijk - Moderne Nederlandse letterkunde

Leegte die ademt: Het typografisch wit in de moderne poëzie.

Promotor is mw. prof.dr. M.T.C. Mathijsen-Verkooijen.

DONDERDAG 17/11

10.00 UUR

Bert van de Roemer - Kunstgeschiedenis

De geschikte natuur. Theorieën over natuur en kunst in de verzameling van zeldzaamheden van Simon Schijnvoet (1652-1727).

Promotor is prof.dr. E.J. Sluijter.

12.00 UUR

Johannes Krottje - Wiskunde

On the numerical solution of diffusion systems with localized, gradient-driven, moving sources.

Promotor is prof.dr. J.G. Verwer.

VRIJDAG 18/11

10.00 UUR

Anneke Goudriaan - Geneeskunde

Self-Regulation in Pathological Gambling and Related Disorders. A Neurocognitive and Psychophysiological investigation.

Promotor is prof.dr. W. van den Brink.

12.00 UUR

Michael Lie-A-Ling - Geneeskunde

Gene therapy for cholangiocarcinoma.

Promotor is prof.dr. R.P.J. Oude Elferink.

AFSCHEIDSCOLLEGES/ORATIES

DONDERDAG 17/11

14.00 UUR

Afscheidscollege prof.dr. J.H. Crouwel, hoogleraar Archeologie van de steen- en bronstijd van het Aegeïsche gebied

Waardig over de drempel.

VRIJDAG 18/11

14.30 UUR

Oratie prof.dr. J.J. Latten, bijzonder hoogleraar demografie Zwanger van segregatie.

Tenzij anders vermeld vinden promoties, oraties en afscheidscolleges plaats in de Aula van de Universiteit van Amsterdam, Lutherse Kerk, Singel 411. Uitgebreide informatie over het voorgaande is te vinden op het UvAweb: www.uva.nl - Agenda